

A NATO ÉS UKRAJNA STRATÉGIAI PARTNERSÉGE

Ukrajna Európa keleti részén helyezkedik el, a Kelet-Közép-Európának nevezett geopolitikai térség egyik legkeletibb államaként. A bipoláris világban a szovjet politikai és katonai vezetés céljai — katonai eszközökkel történő — elérésében Ukrajnának kiemelt jelentőséget tulajdonított. Mint a Szovjetunió egyik, a délnyugati határon és a Fekete-tenger partján elhelyezkedő köztársasága, közvetlen kijutást biztosított a balkáni hadászati irányban a Földközi-tengerre kivezető tengeri kijáratok, illetve az olasz hadászati irányban az olasz ipari hadászati körzetek eléréséhez. A jelentős területi kiterjedés, a szovjet viszonyok között kiemelkedően jó élelmiszerhelyzet és a fejlett infrastruktúra miatt fontos volt Ukrajna. A szovjet katonai vezetés terveiben Ukrajna stratégiai nyersanyagkészlete és hadiipari kapacitása jelentős szerepet játszott.

Oroszország után az 52 millió lakosú Ukrajna volt a Szovjetunió legfontosabb állama. Az utódállamok közül 1991-ben Ukrajnának voltak a legjobbak az esélyei a stabilitásra. Földrajzi fekvése miatt nagy reményei voltak a gyors kapcsolatteremtésre Európa többi részével. A Szovjetunió iparának jelentős részét örökölte. 1990-ben Ukrajna adta a Szovjetunió urántermelésének 50%-át, a vasérc 45%-át, a széntermelés 26%-át, a földgáz 4%-át és a kőolaj 1%-át. A GDP nagysága alapján a 6. helyet foglalta el a balti államok, Belorusszia és Oroszország után. Jó minőségű feketeföldje a Szovjetunió mezőgazdasági termelésének negyedét adta. Fejlett nehézipara alapanyagot és berendezéseket szolgáltatott a Szovjetunió más régióinak.

1991. augusztus 24-én a korábbi Ukrán Köztársaság egyoldalúan kinyilvánította függetlenségét.² Ukrajna kiválása indította el a Szovjetunió szétesését, az önálló ukrán haderő és fizetőeszköz — akkor még karbovanyec — megteremtése hiúsította meg a Független Államok Közössége (FÁK) közös

¹ Siposné dr. Kecskeméthy Klára ezredes 2003. július 1-jétől dolgozik a NATO Védelmi Akadémián nemzeti rangidő tisztként, fakultás tanácsadói beosztásban Rómában, Gelsei András alezredes 2003. június 21-től látja el a kijevi NATO katonai összekötő tiszti beosztást.

² Az ukrán történelemben a függetlenség időszakai egyrészt régen voltak (pl. a Kijevi Rusz a 9–14. sz. között vagy a kozák hetmanok idején a 17. sz. közepétől a 18. sz. közepéig) vagy tiszavirág életűek voltak, mint az Ukrán Nemzeti Köztársaság 1918–1919 között. Ukrajna mesterseges létrehozott állam, amely területén nemcsak Lengyelország és Oroszország volt ukrán tartományai, hanem Kárpátalja és Bukovina is megtalálhatók.

fegyveres erői és egységes valutarendszere létrehozására irányuló orosz erőfeszítéseket.

Alig két évvel a függetlenség deklarálása után az ukrán lakosság többsége még abban a hitben élt, hogy Ukrajna gazdag ország, és nem tudta elfogadni azt a tényt, hogy a szovjet korszak ipari monstrumainak többsége teher és nem vagyon. Ukrajna a függetlenség első éveiben gazdasági reformokat vezetett be. Sikerült azt a gazdasági rendszert megvalósítani, amely még a Szovjetunió tervutasításos rendszerénél is kevésbé hatékony volt. A következmény katasztrofális volt: hiperinfláció, a GDP és az életszínvonal radikális csökkenése. A függetlenség elérése könnyebb volt, mint az államiság megteremtése.

1991-ben az infláció mértéke 83% volt. Az új nemzeti valuta, — 1992. október 1-jétől kivonták a forgalomból a rubelt — a kupon bevezetése után 400-700%-os lett az infláció mértéke. A rubelövezetből való kilépés olyan súlyos hiperinflációt eredményezett, amilyen egyébként csak háborúban álló országokban tapasztalható. 1992-ben az ipari termelés 9%-kal, a mezőgazdasági termelés, pedig 11%-kal csökkent.

Ukrajna 1991-ben nagyszámú lakossággal rendelkezett (52 millió fő), jelentős volt az ipara és a természeti erőforrásai, a politikai kultúra pedig hasonlatos volt az oroszországihoz. Oroszországgal ellentétben megmaradt a régi kommunista vezetés, sokkal óvatosabb reformokat hajtott végre, és a gazdaság nagyobb része állami tulajdonban maradt. A GDP 1991–2001 között 45%-kal csökkent, kétszer többel, mint Oroszországban.

AZ OROSZ–UKRÁN KAPCSOLATOK

Az ukrán–orosz ellentétek alapvetően a volt Szovjetunió öröksége körüli osztozkodásban, illetve a FÁK szerepének megítélésében jelentkeztek. Az örökség felosztása miatt vita alakult ki a Krím-félsziget, a Fekete-tengeri Flotta, az ukrán területen lévő hadászati nukleáris fegyverek ügyében éppen úgy, mint a nemzetközi szervezetekben való jogutódlással kapcsolatban.

Ukrajna stratégiai jelentőségének fontos elemét képezték a területén elhelyezett nukleáris fegyverek. A szovjet hadászati atomcsapásmérő erők állományából ukrán területen — Pervomajszk és Gyerezsnaja körzetében — 176 silóban interkontinentális, ballisztikus rakétákat állomásoztattak. A szovjet hadászati légierőnek a Poltava-i és a Priluki-i repülőtereken települt 41 bombázó repülőgépe mintegy 600 atomeszköz célba juttatására volt képes.

A hadászati nukleáris eszközök az ukrán politikai és katonai vezetés számára komoly kihívást jelentettek. Birtoklásuk Ukrajnát a világ harmadik legnagyobb atomhatalmává emelte volna. Az 1992. május 23-án aláírt ún. lisszaboni-szerződésben Ukrajna vállalta, hogy az évezred végéig atomfegyvermentes

államként csatlakozik az atomsorompó szerződéshez. Az 1994 januári moszkvai amerikai–orosz–ukrán csúcstalálkozón Ukrajna feladta nukleáris hatalmi ambícióit, leszerelte a területén található rakétákat.

A Krím-félszigetet Hruscsov 1954-ben Ukrajnának ajándékozta, de a Szovjetunió belső határai csak fikciók voltak. Az ukrán parlament 1992. június 30-án elismerte a Krím-félsziget autonómiáját, a Krími Köztársaságot Ukrajna elválaszthatatlan részének nyilvánította. Krím alkotmánya és törvényei nem lehetnek ellentétben az ukrán alaptörvényekkel. A köztársaság valamennyi állampolgára Ukrajna állampolgára is. Az Ukrajnához tartozó Krími Köztársaság lakossága 2,5 millió fő, ebből 70% orosz nemzetiségű.

A Fekete-tengeri Flotta rendezése érdekében 1993. szeptemberében Ukrajna és Oroszország aláírta a Massandra-egyezményt, amely a flottát feloszlatta, de akkor még nem oldotta meg Szevasztopol, a flottabázis tulajdonjogának kérdését. Az 1997 májusi egyezmény értelmében a szevasztopoli bázis 2017-ig orosz kézen marad.

Az ukrán kormány konstruktív dialógust folytat Moszkvával. Ukrajna számára rendkívül fontosak Oroszországgal való gazdasági kapcsolatai, mert az energiaforrások tekintetében erősen függ tőle.³ A Krím-félsziget ügye azonban hosszú távon befolyásolja az orosz–ukrán bilaterális kapcsolatokat.

AZ UKRÁN VISZONYOK

1991. december 1-jén köztársasági elnökválasztást tartottak Ukrajnában. Ezen a szavazatok 61,59%-át Leonyid M. Kravcsuk kapta, aki 1991. december 5-én lett Ukrajna köztársasági elnöke.

1994 tavaszán Ukrajnában megtartották a parlamenti választásokat. Az 1993 novemberében elfogadott ukrán választójogi törvény szerint a pártok nem állíthattak országos listát, csakis a területi választóközetekből juthattak a képviselők a parlamentbe. A választás érvényességének feltétele, hogy a jogosultak fele szavazzon. A győztesnek a leadott érvényes szavazatok több mint 50%-át kellett megkapnia. A második fordulóban is a legalább 50%-os részvételi és szavazati arány volt a meghatározó. Ez a választás volt Ukrajna függetlenségének kinyilvánítása után az első, amelynek eredményeképpen megalakult a 450 tagú egykamarás parlament.

Az 1994. július 10-ei elnökválasztás Leonyid Kucsját emelte Ukrajna elnöki székébe. Fő feladata az ország gazdasági válságának kezelése és a belső stabilitás megteremtése volt. Az 1994. évi választások megmutatták az ország etnikai megosztottságát, a különböző politikai pártok közötti különbségeket,

³ A földgáz 80%-a Oroszországból érkezik.

amelyek elsősorban abban mutatkoztak meg, ahogyan az egyes régiók lakossága szemlélte az országot a múltját és jövőjét.

Kucsma elnök vezetési stílusa komoly kétségeket vetett fel az ukrán demokrácia természetét illetően. Felmerült az, hogy köze lehetett annak az újságírónak a meggyilkolásához, aki rendkívül kritikus hangot ütött meg a kormányzat tevékenységével kapcsolatban. Az ügy a fej nélküli test eseteként vált ismertté.

Ukrajna mind politikai, mind pénzügyi szempontból gyenge. Krónikus fizetési mérleghiánnyal küzd, az ország végletesen függ a nemzetközi pénzügyi támogatástól. Az ukrán gazdasági reformok — elsősorban a privatizáció — veszélybe kerültek, mert koncepciótlanok és nincs világos politikai irányvonal sem. Ennek ellenére 2001-től gazdasági növekedés indult meg az országban, a GDP 9% fölé emelkedett. 2002-ben a gazdasági növekedés 4,1% volt.⁴

Ukrajna stabilitását a többi volt szovjet tagköztársasághoz hasonlóan sokkal jobban fenyegetik a belső (a szervezett bűnözés és korrupció, a gazdasági összeomlás és/vagy a reform felfüggesztése) mintsem a külső tényezők. Az ország fontos drog tranzitút vonal a termelő keleti és a fogyasztó nyugati piacok között. Fenyegetést jelent a belső, krími szeparatizmus, amely azonban az 1998 végén elfogadott új krími alkotmány után jelentősen csökkent.

A STRATÉGIAI PARTNERSÉG

„Ukrajnát mérete és geostratégiai szerepe teszi Európa hosszú távú stabilitásának kulcsfontosságú szereplőjévé. A NATO ezért segíti folyamatosan, a jövőjét kereső Ukrajnát.”

Lord Robertson

Az elmúlt évtizedben Ukrajna jelentős sikereket ért el a nemzetközi porondon. A NATO és Ukrajna közötti kapcsolatok 1991-ben — a függetlenség kinyilvánítása után — kezdődtek. Az ország tagja lett az Észak-atlanti Együttműködési Tanácsnak. 1994-ben az elsők között csatlakozott a Partnerség a Békéért Programhoz.

Az ukrán nukleáris leszerelési folyamat részeként megtörtént a SALT–I egyezmény ratifikálása (1993 novemberében), az atomsorompó egyezményhez való csatlakozás (1994 februárjában⁵), és a háromoldalú ukrán–oros–amerikai

⁴ Részletesen lásd a CIA World Factbook adatbázist: <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/up.html#People>.

⁵ Részletesen lásd a következő honlapot <http://www.nuclearfiles.org/redocuments/1968/680701-npt.html>.

elnöki nyilatkozat aláírása (1994 januárjában). Az utóbbi dokumentum elfogadásával a három fél megállapodott az Ukrajnában lévő nukleáris rakétacsoport megsemmisítésének menetéről. Ez jelentős mértékben elősegítette a Nyugattal kialakítandó szorosabb kapcsolatokat. 1996 júniusában Ukrajna bejelentette, hogy kivonták területéről az utolsó stratégiai nukleáris robbanófejeket is. Az ország kezdetben semleges magatartást tanúsított, és nem kereste a NATO-tagság lehetőségét. 1997. júliusában, Madridban a NATO és Ukrajna aláírta a Megkülönböztetett Partnerségről szóló szerződést. Az okiratban a Szövetség megerősítette Ukrajna szuverenitásának, függetlenségének valamint demokratikus és gazdasági fejlődésének támogatását. A NATO pozitívként értékelte Ukrajna atomsorompó egyezményhez csatlakozását, valamint a nukleáris robbanófejek kivonását.

Az együttműködés a Partnerség a Békéért Program, a NATO–Ukrán Egyezmény, az Euro-atlanti Partner Tanács szervezeteiben, valamint békefenntartó (Balkán, Irak) tevékenységen keresztül folyik. Az együttműködés konkrét területei a védelmi szektor reformja, a doktrinális ügyek, a békefenntartás, a fegyverzet, a gazdasági ügyek, a katasztrófavédelem, a tudomány és a környezetvédelem területein valósul meg. A NATO–Ukrán Bizottság rendszeres időközönként ülésezik.

Az együttműködés egyik igen jelentős eredménye volt a kijevi NATO Információs és Dokumentációs Központ megnyitása — az 1997 májusában aláírt Memorandum of Understanding⁶ értelmében —, amely az első ilyen volt a partnerországok között. Ezt követte a NATO Liaison Office 1999. április 23-án történt megnyitása Kijevben.⁷

A 2000 márciusi Észak-atlanti Tanács tagjainak ukrainai látogatása új lendületet adott az 1997. júliusában, Madridban aláírt NATO és Ukrajna Megkülönböztetett Partnerségi programnak.

A NATO–Ukrán Bizottság első kijevi találkozója volt az az alkalom, amikor 19 tagország és Ukrajna áttekintette az együttműködés teljes spektrumát. Pozitív eredmény volt az is, hogy 2000. márciusában az ukrán parlament ratifikálta a SOFA-egyezményt,⁸ valamint a hozzá kapcsolódó szerződéseket. Ez elősegítette Ukrajna növekvő szerepvállalását a PfP-ben. A parlament jóváhagyta a Nyitott Égbolt Egyezményt is, amely jelentős hozzájárulás a fegyverzet-ellenőrzés áttekinthetőségéhez.

⁶ Egyetértési Megállapodás.

⁷ Az iroda az ukrán vezérkar Euro-atlanti Együttműködési Főosztállyal közös elhelyezésben működik. A NATO–Ukrán katonai együttműködés főbb területei az alábbiak: a KFOR-ban, a lengyel dandárban, a PfP-ben, valamint a NATO–Ukrán Egyezmény keretén belüli együttműködés elősegítése.

⁸ Az 1999. évi CXVII. az Észak-atlanti Szerződés tagállamai közötti, fegyveres erőik jogállásáról szóló egyezmény.

A PpP együttműködés rendkívül jó iskola volt. Ukrajna és a NATO-tag-országok közötti kapcsolatok jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy az ország jelentős szerepet vállaljon az iraki nemzetközi koalícióban. A NATO-hoz való közeledés Ukrajna első számú prioritása, ez része az ukrán nemzetbiztonságnak és a modern demokratikus állam megteremtése szándékának.

NATO–UKRAJNA CÉLTERV

A 2003. ÉVI NATO–UKRAJNA CÉLTERV⁹ (Target Plan) elfogadása a 2002-es prágai NATO-csúcson jelentős sikernek számított, amennyiben összevetjük Ukrajna azt megelőző megítélésével. Ezt az ukrán politikai vezetés sikertörténetként kommunikálta.

A Célterv elsősorban az abban megfogalmazott, és viszonylag jól mérhető feladatok révén komoly lökést adott Ukrajna euro-atlanti integrációs törekvéseinek megvalósításához, a szükséges konkrét lépések megtételéhez. Dinamizálódott az ukrán tevékenység, körvonalazódni kezdett Ukrajna NATO-taggyá válásának addig igencsak halvány lehetősége. Ukrajna a végzett munka pozitív megítéléséért értelmezte Lord Robertson volt NATO-főtitkár (2003. október 20.) kijevi látogatását és azt a kijelentését, hogy a NATO 2004. évi isztambuli csúcstalálkozóján felmerülhet Ukrajna csatlakozása a Szövetség Tagsági Akciótervéhez (Membership Action Plan).¹⁰ A NATO főtitkár pozitív jelzése további lökést adott mind a 2003. évi, mind a 2004. évi Célterv végrehajtásához.

A 2003-as Célterv megvalósításában számos előrelépés, pozitív változás történt. Jelentős jogszabályalkotó munka folyt, ennek keretében fogadták el az ukrán Nemzetbiztonsági Koncepciót, amelyben egyértelműen megfogalmazták Ukrajna teljes jogú NATO-tagságának célkitűzését. Komoly munka kezdődött a közvélemény tájékoztatása, véleményének formálása érdekében is. Szinte első ízben egyezett a hatalom illetve a demokratikus fejlődést támogató társadalmi szervezetek véleménye és érdeke, amelynek eredményeképpen jelentősen javult a NATO ösztársadalmi megítélése is. A Céltervben szereplő konferenciákat, szemináriumokat, két- és többoldalú különböző formájú tapasztalatcseréket szinte kivétel nélkül megrendezték. A végzett munka természetesen még nem elegendő.

Komoly probléma a megszületett jogszabályok gyakorlati alkalmazásának késlekedése. A gazdaság átalakításának elmaradása magában hordozza a költségvetési helyzet további stagnálásának veszélyét. Különösen kicsi az elmoz-

⁹ A 2003. évi, valamint 2004. évi NATO–Ukrajna Céltervről részletes információt a NATO hivatalos honlapján szerezhetünk <http://www.nato.int/issues/nato-ukraine/index.html>.

¹⁰ A NATO–Ukrán Akció Tervről részletes információt a NATO hivatalos honlapján szerezhetünk <http://www.nato.int/docu/basicxt/b0211220.htm>.

dulás a sok ellentmondással terhelt, reálisan nehezen mérhető területeken, mint pl. az emberi jogok, a szólás- és sajtószabadság. Elnöki rendelettel nem rendelhető el demokrácia.

Az ukrán NEMZETBIZTONSÁGI KONCEPCIÓT, — az Ukrán Állam Nemzetbiztonsági Alapjai című törvényt — amely hosszú időn át hiányzó alapidokumentum volt, a parlament 2003 nyarán elfogadta. Ez a koncepció az alapja az összes továbbinak, amelyek meghatározzák az ország biztonság- és védelempolitikai alapelveit. Ebben egyértelműen megfogalmazták Ukrajna euroatlanti integrációs elkötelezettségét, a teljes jogú NATO-tagság elnyerésének célkitűzését.

Az új ukrán KATONAI DOKTRINÁT még nem fogadták el. A tárca kidolgozta azt, a tervezet a parlament előtt van. Jóváhagyása után ez az okmány határozza meg a haderőfejlesztés további irányait.

Az INTÉZMÉNYRENDSZER DEMOKRATIKUS ÁTALAKÍTÁSA nehézkesen halad. Az elnöki-parlamenti rendszerről, a parlamenti-elnöki rendszerre való áttérésre vonatkozó elnöki javaslatot a parlament nem fogadta el. Ehelyett három különböző javaslatot továbbítottak véleményezésre az Alkotmánybírósághoz. Nincs konszenzus a választási törvény módosításával kapcsolatban sem. Az 50–50%-os — pártlista és egyéni — választási rendszerről a tisztán pártlistás választásra való áttérést csupán az egyértelműen tömegbázissal rendelkező pártok támogatják. Mindkét jogszabálytervezet bonyolult belpolitikai csatározás és alku tárgya, amelyben megegyezés csak a kettő összekapcsolásával érhető el.

Az IGAZSÁGÜGYI REFORM TERÜLETÉN 2001-ben született meg az új szerkezetű, *A bírói szervezetről* szóló törvény, amelyet 2002-ben módosítottak, de a gyakorlatban csak napjainkban kezd megvalósulni. Csökkentették az ügyészség jogkörét, bevezették a fellebbezés és semmissé nyilvánítás intézményét, létrehozták a bírósági adminisztrációt, de csak papíron vannak meg az államigazgatási illetve feljebbviteli bíróságok valamint a Semmítőszék.

A Céltervben megfogalmazott szervezetek működésének megkezdésére elvben, elnöki rendeletek alapján került sor. Az érdemi működés alapjául szolgáló, — a bíróságok működéséről szóló — komplex jogszabálytervezetet a parlament 2003. október 9-én első olvasatban fogadta el, hatályba lépése ez év folyamán nem várható. Az adminisztráció és a közigazgatás reformjára több koncepció, törvényjavaslat készült. Egyik sincs olyan készenléti fokban, illetve egyik sem élvez olyan támogatottságot, hogy a parlament elé kerülhetne. A közvélemény tájékoztatása, előzetes véleményének felmérése e kérdésben még nem kezdődött meg.

Kiemelkedő jelentőségű a KORRUPCIÓ ÉS PÉNZMOSÁS ELLENI HARC. Ukrajna továbbra is előkelő helyen szerepel a FATF¹¹ fekete listáján. Jelentős

¹¹ FATF — Financial Action Task Force on Money Laundering, részletesebben lásd a <http://www1.oecd.org/fatf>.

erőfeszítéseket tesznek annak érdekében, hogy az ország lekerüljön a listáról. A szükséges jogszabályok megszülettek, végrehajtásuk központosított, az Ukrán Nemzeti Bank felügyeli azt. Az ország kialakította a kapcsolatokat a nemzetközi pénzügyi szervezetekkel, teljesíti a szükséges adatszolgáltatási kötelezettségét. A nemzeti korrupció elleni stratégia elvben megszületett. A közvélemény formálás és támogatásának megszerzése érdekében indított kampány mérsékelt, nem eredményezett átütő sikereket. 2003. júniusában Ukrajna bejelentette csatlakozási szándékát a Palermói Egyezményhez.¹²

A parlament elfogadta *A katonai rendeltetésű és kettős hasznosítású termékek nemzetközi kereskedelmének állami ellenőrzéséről* szóló törvényt, amelyet amerikai szakértők bevonásával dolgoztak ki. Korszerű, szigorú jogszabály, amely megfelel a nemzetközi normáknak és elvárásoknak. Az Állami Exportellenőrző Bizottság valamint az Ukrán Biztonsági Szolgálat (UBSZ) a feladatok ellátásához, az UBSZ pedig a teljes körű ellenőrzéshez megfelelő garanciákkal rendelkezik.

A NEMZETKÖZI TERRORIZMUS ELLENI HARCRA az ukrán vezetés kiemelt figyelmet fordít, amely a Nemzetbiztonsági Koncepcióban, az elemzett veszélyforrások között az első helyen szerepel. 2003. márciusában fogadták el a terrorizmus elleni harcról szóló törvényt, amely a maga nemében korszerű, jól átgondolt és részletesen kidolgozott jogszabály. A nemzetközi terrorizmus elleni harccal kapcsolatosan vállalt együttműködési- és tájékoztatási kötelezettséget az erre kijelölt szervezetek magas szinten teljesítik.

AZ UKRÁN GAZDASÁGI HELYZET JAVÍTÁSA, A GAZDASÁG SZERKEZETÉNEK ÁTALAKÍTÁSA nem kizárólagosan a NATO-val való együttműködéshez, valamint az ukrán euroatlanti integrációs szándékhoz kapcsolódik. Azokat a nemzetközi megállapodásokat, folyamatokat is érinti, amelyeket Ukrajna kötött a különféle nemzetközi intézményekkel (WTO, IMF, World Bank, EBRD stb.) és országokkal. Gazdasági szakértők véleménye szerint a nemzetközi ráhatás, valamint a belső kényszer hatására a fentiekre vonatkozó számos intézkedés, intézkedéscsomag, tervezet született. Kétségtelenül történt előrelépés, sok a változás, azonban hatásuk még nem mérhető. Az intézkedések alapját képező politikai, gazdaságpolitikai reformok (közigazgatási reform, korrupcióról szóló törvény, helyi önkormányzatokról szóló törvénycsomag, adózási és polgári jogi törvények végrehajtása) területén alapvető, meghatározó változások eddig még nem tapasztalhatók.

Nem javult jelentősen a gazdasági irányítás átláthatósága, változatlanul javításra szorul a befektetési környezet, a gazdaság területén nem csökkent a kor-

¹² Palermói Egyezmény — az ENSZ 2000-ben elfogadott szervezett bűnözés elleni egyezménye, a dokumentáció az alábbi honlapon található meg: http://www.uncjin.org/Documents/Conventions/dcatoc/final_documents/383a1e.pdf.

rupció. Nem csökkent a szürke és fekete gazdaság szerepe, az állam bevételei továbbra sem fedezik a kitűzött és megfogalmazott feladatok végrehajtását.

AZ EMBERI JOGOK BIZTOSÍTÁSÁRÓL VALAMINT A SZÓLÁS- ÉS SAJTÓSZABADSÁGRÓL¹³ egyre többet beszélnek, ám érdemi, tartalmi előrelépés nem tapasztalható. A Freedom House értékelése szerint Ukrajna részben szabad ország, a politikai- és civil szabadságfok 4,4. Elnöki rendelettel elrendelt, ám demokratikus gyakorlattal alá nem támasztott szoros ellenőrzött szólás- és sajtószabadság van az országban. A meghatározó tömegtájékoztató eszközök szoros állami vagy „magán” tulajdonosi ellenőrzés alatt működnek.

A CIVIL KONTROLL, A FEGYVERES ERŐK ÉS TESTÜLETEK DEMOKRATIKUS ELLENŐRZÉSÉNEK FOKOZÁSA fontos feladat. Az Akciótervben valamint a Céltervben megfogalmazottak szerint megkezdődött a vezérkar és a honvédelmi minisztérium szétválasztása, valamint a minisztérium civilesítése a katonai és politikai funkciók megosztásának elve alapján. Jevgen Marcsuk védelmi miniszter több fórumon megfogalmazta, hogy a fentiek érdekében a tárca állományát 2004 végére 40-50%-ban, 2005 végére 70-80%-ban civil, polgári szakemberekkel kívánják feltölteni. Az eddigi tapasztalatok alapján a HM civilesítését, hasonlatosan a többi kelet-közép-európai ország gyakorlatához, sajátosan értelmezik. Megfelelő szakemberek hiányában a polgári szakemberek frissen leszerelt vagy nyugállományba vonult katonák.

Nem valósult meg a VÉDELMI KÖLTSÉGVETÉS ÁTLÁTHATÓVÁ TÉTELE, nagy része továbbra sem hozzáférhető a társadalmi szervezetek számára, még a parlament számára is csupán egyes fejezetei nyitottak. Így a demokratikus ellenőrzés egyik legmeghatározóbb eleme, a parlament ellenőrzési jogköre csak részleges. Feltűnő a különös kiváltságokat élvező Ukrán Biztonsági Szolgálat helyzete. Erre a tejhatalmú szervezetre gyakorlatilag nem terjed ki semmilyen demokratikus ellenőrzési jogkör.

A VÉDELMI ÉS BIZTONSÁGI SZEKTOR, VALAMINT A HADERŐ REFORMJÁT a gyakori és nehezen indokolható irány- és prioritásváltások, személycserék, és a pénzügyi lehetőségek tisztázatlansága jellemezte. Más területekhez hasonlóan a tervezett rendezvényeket, konferenciákat, tapasztalatcseréket — amelyek

¹³ A *Freedom in the World 2003* 192 ország és 18 kapcsolódó és vitatott területről készített felmérést. Az országokról szóló jelentések az alapvető politikai, gazdasági és társadalmi mutatókkal kezdődnek, amelyek az alábbiak: politikai rendszer, gazdaság, népesség, GDP/fő, várható élettartam, vallások, etnikai csoportok, a főváros, az adott országban 10 évre visszamenőleg értékelt politikai- és civil szabadságjogok, valamint a mindezeket figyelembe vevő a szabadság megítélése és helyzete. Az országok politikai és civil szabadságfokának értékelése 1 és 7 közötti lehet, amelynél az 1 jelzi a legnagyobb, a 7 pedig a legkisebb szabadságfokot. Az országok teljes körű megítélése, pedig a szabad, részben szabad és nem szabad kategóriákkal történik. A *Freedom in the World 2003* értékelése Ukrajnáról megtalálható a <http://www.freedomhouse.org/research/freeworld/2003/countryratings/ukraine.htm> honlapon.

túlnyomó többségét a NATO-országok finanszírozták — látványosan végrehajtották. Ezek általános jellemzője az, hogy a belföldi rendezvényeken nem a megfelelő, döntéshozói, döntés-előkészítői, kellő befolyással bíró szint vesz részt a munkában, ennek következtében az elérhető célok is korlátozottak.

Marcusuk miniszter bejelentése alapján a honvédelmi minisztérium elkészítette A HADERŐ ÁTALAKÍTÁSÁNAK 2004–2005-RE VONATKOZÓ TERVEZETÉT. Ennek leglátványosabb, ám egyben legsarkalatosabb pontja az, hogy a haderő tényleges létszámát a jelenlegi, mintegy 355 000 főről 2005 végére 200 000 főre tervezik (kell) csökkenteni. A 2003-as évben megvalósított létszámcsökkentés minimális volt. A haderőcsökkentéssel járó szociális feszültségek kezelése — megfelelő források hiányában — szinte megoldhatatlan feladat. Ez is jelentősen közrejátszik abban, hogy az érdemi létszámcsökkentést gyakorlatilag 2005-re tolták el. Csak részbeni változás történt az állománykategóriák (tábornok-tiszt-tiszthelyettes) ideális arányának kialakítása területén. A tábornoki kar tervezett 70 fős csökkentésének csak töredéke valósult meg. A leszerelt és nyugállományba vonult tábornokok és főtisztek jelentős része civilként tért vissza a szervezethez.

A hadsereg költségvetésében továbbra is kötelező bevételként szerepel az ingatlaneladásokból származó bevételi kötelezettség, amely nem teljesült, mert irreálisak voltak az elvárások. A vidéki objektumok nemcsak a tervezett értéken, de általában is eladhatatlanok. Az objektumok bezárása a kapcsolódó települések, katonavárosok elhalásához vezetnek. Az elbocsátott katonák és családjaik nemcsak korábbi szolgálati lakásuk megvásárlására képtelenek, hanem komoly szociális feszültségek forrásai, szenvedő alanyai.

A leszerelő hivatásos állománynak 25 000 grivnya (kb. 4700 dollár) egyszeri támogatást kívánnak biztosítani. A feladatok végrehajthatósága érdekében a HM újabb 220 millió grivnyás (41,3 millió dollár) támogatást kért a Parlamenttől.

A NEMZETKÖZI BÉKEFENNTARTÁSBAN VALÓ SZEREPVÁLLALÁS az ukrán hadsereg egyik legerősebb oldala, amelyet az ukrán állami vezetés joggal az ukrán állami külpolitika sikerágazataként kommunikál. Ukrán békefenntartók tevékenykednek a Balkánon, Irakban, Koszovóban a KFOR keretében, a lengyel–ukrán többnemzetiségű kontingensen belül, Libanonban és Sierra-Leonében pedig önállóan. Ukrajna a békefenntartásban való részvételét és vállalását igen jó szinten teljesíti.

A NATO ÉS UKRAJNA KÖZÖTTI EGYÜTTMŰKÖDÉS mindkét fél számára egyaránt fontos. A kétoldalú katonai együttműködés során — a NATO Összekötő Hivatal koordinálja a 2003-as Individual Partnership Program keretén belül (IPP) — 191 különböző eseményt és rendezvényt (gyakorlatok, konferenciák, szemináriumok, tanfolyamok stb.) terveztek. Ebből 2003. október végéig 14 közös gyakorlatot továbbá 150 egyéb rendezvényt tartottak meg.

Egyértelmű előrelépés tapasztalható a nyelvképzés terén. 2003-ban több mint 180 ukrán tiszt vett részt a NATO-tagállamok által szponzorált nyelvi képzésen. Négy ukrán tábormagyar felajánlásként vesz részt angol nyelvtanfolyamon jelenleg Kijevben, valamint a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Békepartnerségi Katonai Nyelvképzési Központjában (BKNYK) is tanulnak ukrán tisztek.¹⁴

A JÖVŐ

Az Észak-atlanti Szövetségnek 2004. március 29-étől 26 tagja van. A NATO immár második alkalommal fogad be tagokat Közép- és Kelet-Európából, 1999-ben Magyarország, Csehország és Lengyelország vált a NATO-tagjává. A második körben újabb hét ország (Észtország, Lettország, Litvánia, Románia, Bulgária, Szlovákia és Szlovénia) csatlakozott.

A NATO-bővítés újabb körével Ukrajna geostratégiai fekvése és helyzete jelentősen felértékelődik. Közvetlen szomszédságba került négy NATO-tagországgal: Lengyelország, Szlovákia, Magyarország és Románia. A 4663 km hosszú határaiból — ebből 2782 km a tengeri határ — ezen országokkal 1257 km hosszan határos.¹⁵ A NATO másik stratégiai fontosságú partnerével, Oroszországgal 1576 km hosszú a közös határszakasz. Emellett meg kell említeni még a Belorussziával (891 km) és Moldovával (939 km) is határos az ország.

Ukrajna nemcsak a NATO-val, hanem az Európai Unióval is közvetlen határos. 2004. május 1-jétől az eddigi legnagyobb bővítésre került sor, melynek keretében tíz (Cseh Köztársaság, Észtország, Ciprus, Lettország, Litvánia, Magyarország, Málta, Lengyelország, Szlovénia, Szlovákia) további ország vált az EU tagállamává. Így Ukrajna három Európai Unió tagországgal közvetlenül is határossá vált (Lengyelország, Magyarország és Szlovákia). Ebből fakadóan Ukrajna mindkét nemzetközi szervezet kiemelkedő stratégiai fontosságú partnere.

FELHASZNÁLT IRODALOM

FÜLÖP IMRE: A független Ukrajna biztonság- és katonapolitikájáról. Védelmi Füzetek, Budapest, 1992/2. sz.

¹⁴ Az intézet adatai szerint a 3 hónapos katonai idegen nyelvű (angol, francia, német) szaktanfolyamokon 2000. januárja óta vesznek részt ukrán tisztek, eddig 150 fő tanult a BKNYK-ban. Ukrán tisztek rendszeres résztvevői az Air Operational Language Training Course-nak is.

¹⁵ Ukrajna földrajzi fekvésére, határaitra vonatkozó adatokat lásd részletesebben az alábbi honlapon: <http://www.odci.gov/cia/publications/factbook/geos/up.html>.

- FÜLÖP IMRE–SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY KLÁRA: Ukrajna katonaföldrajzi értékelése. Jegyzet, ZMKA, Budapest, 1994.
- FÜLÖP IMRE–SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY KLÁRA: Ukrajna katonaföldrajzi jellemzése. In: Hadtudományi Tájékoztató 1994/7. sz. A Magyar Köztársaság és környezetének katonaföldrajzi értékelése. Tanulmány, HVK Tudományos Munkaszervezési Osztály.
- HORBULIN, VOLODYMYR: Ukraine–NATO relations in the context of euro-atlantic integration. In: National Security and Defense, No. 7 (43) 2003.
- The Prague Summit and NATO’s transformation: A Reader’s Guide. Bruxelles, NATO, 2003.
- SHERR, JAMES: The Dual Enlargement and Ukraine. In: Ambivalent Neighbors, The EU, NATO, and the Price of Membership Edited by: Anatol Lieven and Dimtri Tranin, Carnegie Endowment for International Peace, Washington D.C. 2003.
- SHERR, JAMES: Country briefing: Ukraine, Jane’s Defense Weekly, 17 July, 2002. Vol. 38 No. 3.
- SHERR, JAMES: [Edging erratically forward](http://www.nato.int/docu/review/2003/issue3/english/art4.html). NATO Review, 2003. Autumn. <http://www.nato.int/docu/review/2003/issue3/english/art4.html>.
- SHERR, JAMES: Ukraine’s Euro-Atlantic choice: is failure inevitable? Based on presentation for DUPI Seminar, „Ukraine-Our New Neighbour”. Copenhagen 20. September 2002.
- SIPOSNÉ KECSKEMÉTHY KLÁRA: NATO Tomorrow, Study Period Module C2, FA-CM Guide, NATO Defense College, 2003.
- Ukraine Survey — The birth and possible death of a country. The Economist, May 7–13, 1994.
- ZLENKO, ANATOLIY: Ukraine is an inalienable part of the Euro-Atlantic community. In: National Security and Defense, No. 7 (43) 2003.